

Metodické vysvětlivky

Vazba na mezinárodní normy

Obsah hlavních pojmů používaných v publikaci plně odpovídá definicím ukazatelů uvedeným v „Rezoluci o statistice ekonomicky aktivního obyvatelstva, zaměstnanosti, nezaměstnanosti a podzaměstnanosti“. Tato základní rezoluce přijatá 13. mezinárodní konferencí statistiků práce v říjnu 1982 obsahuje komplexní definice a doporučení ILO pro sledování charakteristik trhu práce. V šetření jsou zohledněny i další závazné mezinárodní normy zejména úžeji orientované rezoluce ILO a mezinárodní klasifikace a číselníky se vztahem k problematice trhu práce.

Metodika ukazatelů VŠPS

Podle výše uvedené rezoluce ILO z října 1982 lze populaci podle vztahu k trhu práce členit do základních kategorií, jak je uvedeno v následujícím schématu, v němž je naznačeno i relativní zastoupení jednotlivých skupin v České republice (4. čtvrtletí 2020) :

populace celkem 100 %	populace 0–14 let	ekonomicky neaktivní		16,0 %	
	populace 15 a více let	zaměstnaní v NH		33,7 %	
		ekonomicky aktivní (pracovní síla)	nezaměstnaní		48,7 %
					1,5 %

Pozn. : NH = národní hospodářství

Pro zařazení respondenta do konkrétní skupiny je vždy základním a rozhodujícím kritériem jeho **skutečná aktivita na trhu práce v referenčním týdnu**, nikoliv jeho tzv. obvyklé postavení.

Definice jednotlivých ukazatelů VŠPS se soustřeďuje jen na základní ukazatele, které mají vazbu na populaci starší 15 let (mladší osoby jsou vždy považovány za ekonomicky neaktivní). U každé z uvedených skupin populace jsou sledovány její důležité charakteristické znaky, které pak jsou v příslušném okruhu tabulek kvantifikovány. Význam těchto specifických ukazatelů není z důvodu jejich obsáhlosti popisován. Je však buď zřejmý, nebo jej může v případě potřeby uživatel získat na ČSÚ.

Ekonomický status

Ekonomický status vyjadřuje základní rozdělení obyvatelstva ve věku 15 let a více podle zařazení na trhu práce. Tato populace je členěna na:

- **ekonomicky aktivní obyvatelstvo, tj. zaměstnané a nezaměstnané**
a
- **obyvatelstvo ekonomicky neaktivní.**

Ukazatele

• Zaměstnaní

Na 15. mezinárodní konferenci statistiků práce v roce 1993 byla přijata klasifikace postavení v zaměstnání ICSE-93, která vytvořila základní terminologii pro jednotlivé skupiny zaměstnaných. Skupině zaměstnavatelů podle ICSE odpovídá skupina podnikatelů se zaměstnanci ve VŠPS a skupině pracovníků na vlastní účet pak odpovídá skupina podnikatelů bez zaměstnanců.

Zaměstnaní jsou všechny osoby 15leté a starší, které během referenčního týdne příslušely mezi placené zaměstnané nebo zaměstnané ve vlastním podniku. Není přitom rozhodující, zda jejich pracovní aktivita měla trvalý, dočasný, sezónní či příležitostný charakter a zda měly jen jedno nebo více souběžných zaměstnání. Pro účely zjišťování je pojem práce interpretován jako **práce alespoň po dobu 1 hodiny v referenčním týdnu**. Mezi zaměstnané jsou zařazeny i osoby, které během referenčního období nebyly dočasně v práci a přitom měly vazbu ke svému zaměstnání. Za zaměstnané jsou považováni i učni, kteří dostávají mzdu, plat nebo odměnu podle stejného principu jako jiné osoby. Obdobně studenti, osoby v domácnosti a další respondenti zabývající se především mimoekonomickými aktivitami, kteří však v referenčním období byli navíc v zaměstnání, jsou také považováni za zaměstnané. Do skupiny zaměstnaných naopak nejsou zahrnovány osoby na rodičovské (dříve další mateřské) dovolené, jejichž postavení má podle metodiky ILO odlišný charakter. Pro odvětvové zařazení zaměstnaných je rozhodující odvětví činnosti pracoviště.

Zaměstnanci jsou všechny osoby s formální vazbou k zaměstnání bez ohledu na to, zda v referenčním týdnu skutečně pracovaly či nikoliv. Formální vazbou k zaměstnání se rozumí především pracovní poměr (v současné legislativní úpravě pracovní smlouva, jmenování a volba), dále dohoda o provedení práce a dohoda o pracovní činnosti, popřípadě další smluvní vztahy mimo oblast pracovního práva. Mezi zaměstnance patří podle ILO rovněž příslušníci armády (vojáci z povolání a do roku 2004 vojáci v základní službě); tato skupina osob je zahrnuta do celkové zaměstnanosti v národním hospodářství.

Členové produkčních družstev jsou od roku 2012 zahrnováni mezi zaměstnance.

Zaměstnaní ve vlastním podniku jsou **zaměstnavatelé** (podnikatelé se zaměstnanci) a **pracovníci na vlastní účet** (podnikatelé bez zaměstnanců). Za zaměstnané ve vlastním podniku se považují i **pomáhající rodinní příslušníci** bez ohledu na počet hodin odpracovaných během referenčního týdne.

• **Nezaměstnaní**

Za **nezaměstnané** se podle metodiky ILO považují všechny osoby 15leté a starší, které ve sledovaném období **souběžně splňovaly dále uvedené tři podmínky**:

- **nebyly zaměstnané,**
- **hledaly aktivně práci.** Formou aktivního hledání práce se rozumí hledání prostřednictvím úřadu práce nebo soukromé zprostředkovatelny práce, dále hledání práce přímo v podnicích, využívání inzerce, podnikání kroků pro založení vlastní firmy, podání žádosti o pracovní povolení a licence nebo hledání zaměstnání jiným způsobem,
- **byly připraveny k nástupu do práce,** tj., během referenčního období byly k dispozici okamžitě nebo nejpozději do 14 dnů pro výkon placeného zaměstnání nebo zaměstnání ve vlastním podniku.

Pokud osoby **nesplňují alespoň jednu ze tří uvedených podmínek**, jsou klasifikovány jako **zaměstnané** nebo **ekonomicky neaktivní**. Jedinou výjimkou je skupina osob, které práci nehledají, protože ji již našly, ale nástup je stanoven na pozdější dobu (nejpozději do 3 měsíců). Tyto osoby jsou podle definice Eurostatu zařazeny rovněž mezi nezaměstnané.

Je nutné odlišovat takto vymezené nezaměstnané od registrovaných uchazečů o zaměstnání podle evidence úřadů práce. Odchylka mezi počty nezaměstnaných VŠPS a počty uchazečů o zaměstnání MPSV se vyskytuje dlouhodobě. Vedle odlišného metodického vymezení ukazatelů je tato skutečnost důsledkem dalších faktorů:

- ČSÚ zařadil otázku o tzv. obvyklém ekonomickém postavení respondentů již od roku 1993. Tato otázka předcházela otázkám vztahujícím se k referenčnímu týdnu a v určité míře tak ovlivňovala odpovědi respondentů o jejich skutečné ekonomické aktivitě v referenčním období. Eurostat zařadil otázku o obvyklém postavení do svého standardu v roce 1998, ale až za otázky vztahující se k referenčnímu týdnu. Od 1. ledna 2002 byl plně harmonizován dotazník VŠPS se standardem Eurostatu včetně pořadí otázek kladených respondentovi. Prioritou je dotaz na **ekonomickou aktivitu respondentů v referenčním týdnu**. Jestliže respondent uvedl, že v tomto týdnu **pracoval alespoň 1 hodinu**, je striktně podle metodiky ILO klasifikován jako osoba v zaměstnání. Proti struktuře dotazníku platné do roku 2001 současná úprava opravňuje k předpokladu, že kladná odpověď na zaměstnání v referenčním týdnu v určité míře ovlivňuje následné odpovědi na otázky o obvyklém ekonomickém postavení a především o jejich registraci na úřadech práce.

Vzhledem k nutnosti dodržení **anonymity a dobrovolnosti účasti ve výběrovém šetření ČSÚ** nemá možnost porovnávat zjištěné údaje s jinými zdroji, např. s evidencí úřadů práce. Z vývoje difference mezi počty registrovaných uchazečů o zaměstnání na úřadech práce a počtu těchto uchazečů zjištěného ve výběrovém šetření je možné usuzovat, že vliv obsahové změny dotazníku se projevil ve snížení počtu nezaměstnaných ve VŠPS v rozmezí 30–50 tis. osob.

Relativně vyšší **míra neodpovědí** je způsobena vysokým podílem prázdných bytů ve výběrovém souboru a hlavně kategorickým odmítnutím spolupráce. Lze předpokládat, že sociální skladba domácností, které odmítly spolupracovat, se může částečně lišit od sociální struktury vyšetřených domácností a je v nich nadprůměrně zastoupena skupina nezaměstnaných, kteří odmítají komunikovat.

Relativní ukazatele

Metodické změny obsahu jednotlivých kategorií ekonomického statusu ovlivňují hodnotu relativních ukazatelů. V tomto ohledu je třeba vždy posuzovat vývoj jednotlivých relativních ukazatelů ve srovnatelné metodice. V publikaci časových řad jsou metodické rozdíly odstraněny.

- **Míra nezaměstnanosti**

Míra nezaměstnanosti procentuálním způsobem vyjadřuje **podíl nezaměstnaných** (čítatel) na **celkové pracovní síle** (jmenovatel).

- ✓ **Obecná míra nezaměstnanosti (ILO)** je ukazatel získaný z výsledků VŠPS podle mezinárodních definic a doporučení. V čitateli i jmenovateli jsou šetřené osoby uváděny podle místa jejich pobytu.
- ✓ **Specifické míry nezaměstnanosti** jsou ukazatele popisující nezaměstnanost určité sociální, věkové nebo jiné skupiny obyvatelstva. Čítatel i jmenovatel jsou konstruovány vždy z téže skupiny obyvatelstva.

- **Míra ekonomické aktivity**

Míra ekonomické aktivity vyjadřuje podíl počtu zaměstnaných a nezaměstnaných (pracovní síly) na počtu všech osob starších 15 let.

Další speciální ukazatele

- **Pracovní síla**

Pracovní síla (Labour Force) zahrnuje všechny osoby 15leté a starší, které splňují požadavky na zařazení mezi **zaměstnané nebo nezaměstnané**.

- **Ekonomicky neaktivní**

Ekonomicky neaktivní obyvatelstvo (osoby mimo pracovní sílu) tvoří všechny osoby, které během referenčního období nebyly zaměstnány a nejsou současně charakterizovány ani jako nezaměstnané, tj. **nesplňují 3 základní podmínky nezaměstnanosti** definované ILO. Ekonomicky neaktivní populace je tvořena např. dětmi předškolního věku, osobami navštěvujícími různé vzdělávací instituce, nepracujícími starobními důchodci, dlouhodobě nemocnými nebo invalidními osobami apod. Patří sem i uchazeči o zaměstnání evidovaní na úřadu práce, ale **neschopní nastoupit práci do 14 dnů**. Do této skupiny dále patří i **osoby na rodičovské dovolené**, pokud nesplňují podmínky pro zařazení mezi zaměstnané či nezaměstnané.